

ÖSTERREICH ZUR SEE

Schriften des Heeresgeschichtlichen Museums (Militärwissenschaftliches Institut) in Wien. Band 8. Österreichischer Bundesverlag Wien. Beč 1980, 191 str.

Josip Kolanović

Arhiv Hrvatske — Zagreb

Vojno-povijesni muzej u Beču, u svojoj seriji »Schriften des Heeresgeschichtlichen Museums«, kao 8. svezak objavio je, pod naslovom »Austrija na moru«, niz manjih radova kao prilog povijesti Austro-ugarske ratne mornarice. Naslov ne odgovara pravom sadržaju knjige, i moglo bi se reći da više odaje nostalgiju centra negdašnje K. und K. Monarhije za negdašnjom njezinom prošlošću. Riječ je, naime, prvenstveno o prilogima za povijest Ratne mornarice Austro-Ugarske Monarhije, dakle o mornarici koja je pripadala svim dijelovima Austro-Ugarske, a ne o prisutnosti Austrije na moru. Kako je povijest Austro-ugarske mornarice prvenstveno vezana uz Jadransko more, ova knjiga daje niz vrijednih priloga koji zadiru u prošlost i naših naroda. Ne samo zato jer su naši ljudi u znatnom broju prisutni na tim brodovima, već i zato što su naša brodogradilišta (Pula, Rijeka) imala značajan udio u njezinoj povijesti.

Vojno-povijesni muzej u Beču je nakon drugog svjetskog rata postavio posebnu postavu o negdašnjoj K. und k. ratnoj mornarici, a na njegovu poticaj osnovana je i posebna radna grupa koja obrađuje povijest Mornarice i izdaje poseban list »Marine — Gestern, Heute«.

Prvi rad u ovome zborniku jest »Povijest austrijske pomorske sile kao historiografski problem« (Die Geschichte von Österreichs Seemacht als historiographisches Problem) što ga je napisao J. Ch. ALLMAYER-BECK, sada već umirovljeni direktor Muzeja. Nakon prikaza historiografskih radova o Austro-ugarskoj ratnoj mornarici, naglašava kako se njezina povijest mora promatrati kao komponenta političke povijesti, i to prvenstveno usredotočena na jadransko područje. Premda je austrijska mornarica dobila na značenju dolaskom Venecije pod Austriju krajem 18. st., njezin puni razvitak zapravo počinje od 1848. godine.

U. SCHOENDORFER u svome radu prikazuje gradnju ratnih brodova od 1848—1914 (Der Österreichische Kriegsschiffbau von 1848. bis 1914) (str. 23—42). On razlikuje četiri razdoblja, karakteristična prvenstveno po oso-

bama koje su vodile brodograđevnu politiku. Prvo razdoblje je karakteristično po gradnji jedrenjaka u vrijeme Hans Birch von Dahlerupa i feldmaršala Franza Wimpfena. U drugom razdoblju, 1854—1871, gradnju ratnih brodova posebno je inicirao nadvojvoda Ferdinand Max, kasniji meksički car. Treće razdoblje obuhvaća vrijeme od 1871. do prvoga svjetskog rata, u kojemu posebne zasluge za unapređenje gradnje ratnih brodova imaju viceadmirali von Poeck i von Sterneck. Upravo u ovo vrijeme sve više dobiva na značenju brodograđilište u Puli i izrada torpeda u Rijeci. Najveći uspon Austro-ugarska ratna mornarica postiže neposredno pred prvi svjetski rat. Tome razvoju pridonosi viceadmiral Herman barun von Spaun.

U. Schoendorfer donosi nazive svih važnijih brodova i mjesta gdje su napravljeni, te njihove plovidbene i ratne karakteristike.

U prilogu »Od Pule do Taku (Von Pola nach Taku) R. G. PLASCHKA opisuje sudjelovanje Austro-ugarske ratne mornarice u gušenju Bokserskog ustanka u Kini 1900. god.

G. HAMANN u svome radu »Austrijska ratna mornarica u službi znanosti« (Die Österreichische Kriegsmarine im Dienste der Wissenschaften) (str. 59—90) iscrpno opisuje udio ratne flote u različitim znanstvenim ekspedicijama i istraživanjima. Počev od prvih ekspedicija u 18. st. u Centralnu Ameriku, pa sve do 1914. godine, ta je flota brojnim ekspedicijama dala znatan prilog, ne samo u izradi pomorskih i drugih karata, već i u drugim istraživačkim pothvatima na području botanike, zoologije, medicine, meteorologije, oceanografije i dr. Između ostaloga, brojni eksponati bečkih muzeja plod su i tih istraživačkih ekspedicija koje su vođene na ratnim brodovima. Ovdje ćemo samo spomenuti komisiju (poznatu kao Adria-Kommission, ili punim naslovom »Komisija za istraživanje fizikalnih, geoloških, hidroloških i bioloških osobina Jadranskog mora), koja je djelovala na našem području na inicijativu Bečke akademije 1867. godine. U njoj su sudjelovali meteorolozi Karl Jelinek i Julius Hann, astronom Karl Ludwig von Litrow, mineralog August Emanuel von Reus, fizičar Josef Stefan i zoolog Ludwig von Schmarda. Druga ekspedicija na Jadranu bila je 1894. godine.

Dva posljednja priloga (pregled arhivske građe o Ratnoj mornarici u Ratnom arhivu u Beču i pregled bibliografije), posebno su značajna jer daju širi uvid u sačuvane izvore i u dosadašnje proučavanje Ratne mornarice Austro-Ugarske Monarhije.

W. WAGNER, Arhiv C. i k. ratne mornarice u Ratnom arhivu u Beču (Das Archiv der K. u. k. Kriegsmarine im Kriegsarchiv Wien) (str. 90—106), uz kratki historijat čuvanja građe nastale djelovanjem Ratne mornarice, daje i sažeti prikaz svih fondova i zbirki nastalih u razdoblju od 1809—1918. godine, a koji se danas čuvaju u Ratnom arhivu u Beču. Svu je tu građu sistematizirao u slijedeće skupine: 1. arhivski fondovi, 2. zbirke (planova, slika, pomorskih karata) i 3. priručna biblioteka Ministarstva rata, Sekcija Ratne mornarice.

Danas je sačuvano oko 23.000 fascikala i oko 3.500 registraturnih knjiga. Najstariji dio obuhvaća građu od 1800 (1797) do 1809, dakle razdoblje nakon pada Mletačke Republike do Schönbrunnskog mira, kojim je gotovo sva obala došla u ruke Napoleona. Tzv. »Stari mornarički arhiv« obuhvaća razdoblje od 1819—1863, a sadržava tri skupine: vojni, tehnički i upravni spisi. »Novi

mornarički arhiv« obuhvaća građu od 1864—1918. Ovaj dio W. Wagner je sistematizirao prema nadležnostima stvaralaca građe: 1. Centralna nadležstva (Ministarstvo mornarice i Mornarička sekcija Ratnog ministarstva, Kontrolni ured mornarice) i 2. Međunadleštva (Mittelbehorden). Premda W. Wagner ustanove čijim je djelovanjem nastala građa koju svrstava u ovu skupinu smatra pomoćnim organima Mornaričke sekcije Ministarstva rata, držimo da je takva klasifikacija umjetno stvorena. Ovdje spadaju mornaričke ustanove i organi koji su imali svoje sjedište izvan Beča, a po svome su položaju slični generalnim komandama i drugim vojnim institucijama. To su: Pulski admiralat, Okružna pomorska komanda u Trstu, Admiralat u Veneciji, Mornaričko zapovjedništvo u Trstu, Mornarički atašei, Mornaričke trupe. U trećoj skupini W. Wagner donosi pojedine urede i ustanove: pomorske vojne škole (Vojna pomorska akademija u Rijeci, Vojna pomorsko-kadetska škola, Pomorska podoficirska škola, Niža realna mornarička škola u Puli), te Zapovjedništvo Arsenala u Puli. Četvrta skupina obuhvaća zapovjedništva i flotile, prvenstveno riječne. U petoj skupini navodi spise vojnih brodova. Kao posebne grupe autor opisuje Personalne spise i Mornaričke sudove (Kotorski sud, Sud u Puli i dr.). Od zbirki koje se čuvaju u Ratnom arhivu, W. Wagner navodi zbirku planova Mornaričko-tehničkog komiteta u Puli (planovi brodova, strojeva, artiljerije i električnih uređaja), zatim zbirku slika pomorskog osoblja i brodova, te zbirku pomorskih karata. Konačno, u Ratnom arhivu čuva se i priručna biblioteka Mornaričke sekcije Ratnog ministarstva.

Za sve fondove W. Wagner donosi kratki historijat, strukturu registratura i količine sačuvane građe. Ovaj prikaz je znatno potpuniji od prikaza fondova Mornarice u postojećem Inventaru Ratnog arhiva.

Na kraju je donesena opsežna bibliografija za proučavanje k. k. i K. und k. mornarice koju je priredio Friedrich JAHN. Sve je bibliografske jedinice svrstao u određene sadržajne skupine i na kraju dodao popis autora i naslova knjiga (str. 109—191).

Ova knjiga ne pretendira da bude iscrpan prikaz povijesti Austro-ugarske ratne mornarice. Ona daje uvid u neke osnovne probleme pristupa proučavanju te povijesti i nekih njezinih aspekata. Dodamo li tome prikaze izvora i bibliografije, ona je nezaobilazan priručnik svakome tko se želi baviti ovom problematikom. Štoviše, domaćim istraživačima je izvanredno pomagalo i za proučavanje udjela naše zemlje u onome što su priređivači nazvali »Austrija na moru«, ali i za proučavanje uloge i značenja Ratne austro-ugarske mornarice u političkom i društvenom razvoju primorske Hrvatske.

